

Zenica

Imam 35 godina i prije rata sam živjela u Zenici sa roditeljima. Mi smo imali privatnu kuću u predgrađu Zenice. Radila sam u Zenici i imala super posao. Brat je radio, tata, majka i ja. Bilo je teško naći dobar posao prije rata i bilo je puno nezaposlenih. Kod mene osobno standard života je bio dobar. Ja mislim da je bilo prilično dobro svima. Svak je živio i imo osnovno.

Okolo mog mjesta bili su samo Muslimani i Hrvati. I to baš pravo mješovito. Jedan ovaj, jedan onaj. Srbi su bili u drugom dijelu Zenice, a inače kažu da je u Zenici bilo oko 50 posto Muslimana, 25 posto Srba, 25 posto Hrvata - prije rata, čitava općina Zenica.

Različiti ljudi su radili i živjeli zajedno, normalno. Mi nikad nismo kontaktirali da smo prijateljski bili, nismo se posjećivali. Ali smo se kao susjedi pozdravljali. Moj otac nije imao prijatelja nekog koji je dolazio. U moju kuću ne. Šta ja znam, od prije je to tako, a ono dobro jutro, dobar dan, dobar večer i nikakvih problema. I moje kolegice na poslu su bile druge vjere i tatine i svačije, normalno se radilo, ni na što se nije gledalo.

Ja mislim da je onda bilo lijepo, da nije trebalo ništa mjenjat, da se živjelo od svog rada i tog sam mišljenja da nema veze ko je taj susjed. Neka živi on svoj život, ja ću svoj. To što ti je direktor bio druge vjere, susjed druge vjere, nema veze.

Ja nisam vjerovala da će biti rat dok nisam izašla iz svoje kuće. Govorila sam sa srbi prvi počeli te sukobe, govorila sam ne možemo mi u Zenici, ja govorim za sad za taj svoj grad, ne možemo se boriti s Muslimanima ni Muslimani s nama, kad smo jedan onaj, jedan onaj. Mislila sam da neće moći to. Da susjed neće na mog tatu, ni moj tata na susjeda, koji je Musliman. Nisam vjerovala da će biti ovako. Problem je u Zenici počeo kad se desilo u Ahmićima, 16.4.93. Prije Ahmića nije bilo ono nekih osobno problema, da je bilo problema na neku obitelj, ili nešto. Sve do tog dana.

Kad su Ahmići napadnuti, onda je većina Muslimana prešla iz Viteza u Zenicu i normalno tad Hrvati u Zenici bili donji. Onda su Muslimani napadali ove koji su od tamo, Hrvate. Oni su protjerani odatud, sad je bilo ono idi ti sad tamo. I meni su govorili - idi ti sad svojim.

Ahmići su bili Armija BiH, sukob u Zenici je došao između Armije i HVO. HVO je bio puno slabiji. Na njih je bilo puno napada, onda se tu negdje branilo, šta ja znam, na tu teritoriju gdje je moje mjesto. Iz Zenice se izvlačio stožer HVO-a preko naše teritorije, pored moje kuće i one mojih rođaka. Tu je bio neki otpor i onda se Armija BiH revanširala - potpalili su kuće na tim djelovima Zenice. 18.4.93 je moje mjesto gorilo. Armija je bila jača, HVO se predo i u KP dom su zatvorili one koje su uhitili.

I mi smo morali iseliti iz kuće. Bilo je strašno. Moja baka, mama i ja smo htjeli da iziđemo iz kuće, pošto svi rođaci idu i pripadnici HVO nam govore da napuštamo, da se civili povuku. Moj brat je bio na crtama HVO-a sa haubom, a moj tata nije htio da napusti kuću. Govorio je: "Neću, nisam nikom kriv". Onda sam ja govorila: "Ako ti tata nećeš, neću ni ja". Mama kaže: "Ako nećete vi, neće niko". Međutim, napustili smo je svi kad je pošla pucnjava i granate i šta ja znam, kad se Armija približila kućama, onda smo je napustili svi. Od kuće ništa nismo mogli ponijeti sa sobom. Ja sam izišla iz kuće i vidjela jednog svog prijatelja koji je bio u HVO, moj školski kolega i zvala sam ga: "Gorane, gdje ćeš?".

Kako je HVO se predo, pripadnici HVO-a su bježali, kud koji. Spašavali su se, skidali odore i šta ja znam. Ja kažem: "Gorane, gdje ćeš?". Kaže: "Zar ste u kući?". Ja kažem: "Jesmo, svi.". Kaže: "Napuštajte kuću!". U roku pola sata smo pobjegli.

Meni je bilo ružno kad sam napustila kuću. Ne znam, ko da je bio san. Isto da nisam bila pri svijesti. Jednostavno sam mislila da ću ja doći u svoju kuću sutra i da ću nastaviti život.

Otišli smo u grad kod ujaka, u Zenicu i bili smo kod njega sedam dana.

A ovo vam je interesantno za ovu priču. Moj tata se vratio poslije dva sata u našu kuću. Samo je otišo, nas odveo kod ujaka, kaže: "Ja idem kući". Tata i par rođaka su se tako vratili svojoj kući. Moj tata je sjedio ispred kuće dok je pripadnik Armije iz kuće iznosio stvari. Susjed, jedan naš, koji je s tatom bio tad, u civilu Musliman, on je tati reko, ne govori ko si, jer su se tu pomješali Muslimani susjedi, naši u civilu i pripadnici Armije u odorama. Bilo je pomješano i sada ovi pripadnici Armije nisu znali ko je tata, da li je to susjed Musliman, mještananin tog mjesta ili je Hrvat, vlasnik kuće. Oni su u roku te noći, to je bilo predveče od pet do ujutro, devet kuća zapalili a šest ispraznili. Naša nije bila zapaljena nego je samo ispražnjena. Onda je u neko doba noći javio nam se telefonom. Veze su radile sa Zenicom s gradom i javio se telefonom i reko, kod ujaka, da je živ i da se ne sikiramo da će on ujutru doći, da neće naveče da ide jer ima dva i po kilometra do grada.

I ujutro jedan rođak drugi kaže, ko hoće da ide gore u kuće svoje, on ima kombi, auto, da nas odveze gore. Ja sam bila prvo žensko koje je došlo gore, ujutro u šest sati. Inače su savjetovali, pošto gore još uvijek ima vojske, da gore ne idu ženska lica, već da samo muški idu. Kad smo došli, imali smo šta da vidimo. Naša kuća je samo ispražnjena, jednostavno sve je izneseno. Ono što je ostalo od krupnih stvari, ormari spavaće sobe, to je prevrnuto, razvaljeno, prozori polupani. To se u noći sve dogodilo. Pošto je tata to sve gledao na klupi ispred kuće, pozno je jednog od njih. Taj momak je iz našeg grada, samo iz drugog dijela grada.

Mi smo bili kod rođaka. Mi smo kod njega tako bili par dana, al sam ja svaki dan išla kući. Ali nismo dali mami i baki, jer su bile loše. Mama mi je bolesna, fizički bolesna i nismo dali da ide i da to sve vidi. I nismo htjeli da to da to gleda, to bi je potreslo. Isto tako i baka, starija žena.

Moj brat pošto je bio u HVO, nije smio da bude kod kuće. On je se krio jedno dva mjeseca, dok ga nije Armija uhvatila i u KP dom zatvorila.

Atmosfera u Zenici je bila napeta. Jadno, bijedno. Mi nismo tako loše prošli. Naša kuća nije izgorila. A ovih drugih rođaka je baš sve izgorilo. Sve je ono pravo izgorilo.

Poslije sedam dana tata i mama se vraćaju u svoju kuću. Tad su iz SFOR-a dolazili i davali najlone sa armaturom, hranu i one osnovne stvari. Prozori su se zakovali i sredilo se malo. Poslije toga se vratilo u kuću i sve dok nije potpisano primirje sa Vitezom, Zenica je godinu dana bila zatvorena, blokirana. Dok nije to primirje bilo potpisano, između Muslimana i Hrvata, bilo je grozno. Ja sam bila u Zenici, u kući. Moj tata nije godinu dana spavo u kući. Dolaze na vrata, lupaju, traže.

Jednostavno od straha tata i par rođaka su se organizirali i pripremili. Jednostavno nisu htjeli da ostale članove obitelji neko naveče u snu napadne, već će oni biti vani i vidjet ko dolazi, šta dolazi i šta hoće. Da budemo pripremljeni. U to vrijeme, kad je se to desilo, ja sedam dana nisam radila. Javila sam se telefonom u svoje preduzeće i rekla da ne mogu dolaziti na poso iz tih i tih razloga. Moj direktor i zamjenica direktora su za sve znali i rekli su mi da nema nikakvih problema, ili slobodni dani ili godišnji odmor. Kad budeš osjećala da možeš doći na poso, dođi. To je bilo tako sedam dana, a onda sam počela da idem na posao. A tata je isto radio. On nije radio možda tri, četiri dana i počeo je onda odmah da radi.

Onda jedno vrijeme nam nisu dali. Bili su tu pripadnici što ih mi zovemo "Mudžahedini" sa turbanima, sa onim sabljama. Oni su stajali na prometnicama oko Zenice. Ovaj dio gdje sam ja, to je jedna prometnica za Vitez. Oni su stajali tu i nisu nam dali na poso. Svi smo morali imati papir da smo pod radnom obavezom. Gdje idemo, kad se vraćamo, do kolko radimo. Samo zato što smo bili Hrvati.

Tu godinu svu sam ja radila, išla sam na poso. Plaća je bila mala, bila je pet maraka - pet maraka mjesec dana, al sam radila. Nisam dobila otkaz tad zato što sam Hrvat. Ne! To ne mogu reći. Ne! Samo je težak život bio tada. Nismo imali brašna, kruha, ono osnovno nismo imali. Svima je to bilo teško, ko god je ko bio, bilo Musliman, Hrvat, Srbin. Prometnice su zatvorene, nije mogla hrana da dolazi, živjeli smo od zalihe.

Poslije 1994. godine, kad se potpisalo primirje, onda je moj brat koji je pušten iz KP doma za velike pare. Platili smo u KP domu da ga puste, jer moj brat nije htio da pristane, da pristupi Armiji. Ko je pristo, je li, da bude pripadnik Armije on je pušten i poslat u jedinicu, raspoređen u Armiju. On nije htio.

Ja i brat, kad je primirje potpisano, prelazimo u Vitez. Ja malo od straha, malo od neimaštine, nismo imali ništa. Napuštam poso i napuštam Zenicu. Brat zato što je bilo il Armija il bježi. Ne mogu reći da me neko od Muslimana maltretiro. Nisam ni na poslu nikakve napade fizičke imala, ovako priču riječima, jel. Ja branim svoje, onaj svoje i to, al nešto konkretno nisam imala.

Roditelji su bili ostali kod kuće i oni su i danas dan u Zenici, u kući. Brat se prijavljuje u zeničku brigadu HVO-a i ostaje u Vitezu.

Par dana sam u Vitezu bila, dok mi nisu kolege i kolegice poslale para za put "Vitez – Čapljina". Dole u Čapljini sam imala puno rođaka i prijatelja koji su napustili Zenicu i otišli dole. Tu sam u vagon naselju jednu godinu bila. To je žalosno. To je zaista teško bilo.

U Čapljini smo mi u vagon naselju imali hranu. Da, ima kuhinja, ima doručak, ručak, večera. Poneseš svoju šerpu, ideš u jedan vagon koji je bio kuhinja, dobiješ porciju.

Puno ljudi ima i sada tu, povratnika iz Njemačke i iz ovih zemalja iz kojih se vraćaju. 1996. godine je bilo vrlo malo ljudi tu, u vagon naselju, već se bilo raselilo, međutim, sad je puno opet.

1994. godine u 12 mjesecu sam prešla u kamp Tasovčiče.

Tad sam se prijavila u vojsku - HVO. Ja sam radila za plaću, pri HVO za godinu dana. Jesam išla na liniju, samo pri stožeru, nisam bila u rovu. Teren, stožer, zapovjedništvo.

Bilo mi je drago, jer bila je dobra plaća, velika. Trebalo je i mojima tamo da pošaljem. Odlučila sam se na to i bilo mi je drago što sam. Dosta mojih prijatelja su bili tamo. Sve je bilo super.

Napustila sam vojsku jer mi je dodijalo, malo uvjeti, teren, tad su bile akcije svake sedmice 1995. godine. Često akcije, tereni, rad u mjestu gdje sam bila, da ne govorim sad sve to. To mi je bilo dodijalo, kao ženi.

Napuštam vojsku i odlazim u Mostar, u direkciju ovog preduzeća, u kojem sam radila prije rata. Prijavim se i kažem radila sam tu i tu, sad sam bila u vojsci, razdužila sam se, ima li šanse za poso, pošto imam deset godina iskustva prije rata na tim poslovima. Pošto je i dole u Mostaru bila podjela i sve to, trebalo im je kadra, odnosno radnika koji su radili te poslove, koji su upućeni, radnika sa iskustvom. I iz Mostara su mi rekli, iz poduzeća, da imamo sada na raspolaganju osvojene gradove u Oluji. Imamo: Jajce, Drvar, Glamoč i Grahovo. Pošto sam ja iz Srednje Bosne, već sam Bosanka, jel, nisam dole Hercegovka, oni su mi rekli najbolje bi bilo da prihvatim ili Drvar ili Jajce. Da radim u ispostavama tog našeg poduzeća, u tim gradovima. Ja sam se tad malo bojala. Kud? Kud? Kako sama, pošto sam slobodna, nisam udata. Kako ću se snaći, te ovo, te ono. Onda su mi iz poduzeća rekli: "Mi smo već kontakt uspostavili sa tim gradovima, upoznali smo se, mi ćemo ih nazvati, javiti im sve, bit će dogovoreno".

Prije rata, ovdje u Jajcu u ovom mom poduzeću, nije radio ni jedan Hrvat. E sad, pošto ovaj grad drži HVO, on ga je osvojio i tu je Hrvatska vlast, treba da se uposli Hrvat. Tako su poslali mene, jer je bliže Srednjoj Bosni, bliže je to mom gradu Zenici, nego Drvar. Nisam nikad prije rata bila u Drvaru i u tom dijelu Bosne. I tako sam došla tu. Već, tri godine sam tu.

Tako sam ja došla u Jajce, ali se ovdje ne osjećam kao prognanik. Sigurno, da nije bilo rata ne bi bila tu. Ali, prognanik bit, to odma se veže i da si malo ugrožen, da si na neki način u nečemu uskraćen. Ja se tako ne osjećam. Ovdje živim, tad su mi dali stan. Živim, radim, imam plaću, i osjećam se lijepo. Eto tako. Jesam zadovoljna ovdje stvarno, od prvog dana. Možda sam ja takva, možda što sam ja ovakva pa mi je lijepo. Ni jednog trenutka nisam osjetila to što sam došla iz nekog drugog mjesta ovdje i da sam od ovih ljudi ovdje nešto loše doživila. Ne! Stvarno to ne mogu reći. Jer svako ko bio tu onih prvih dana, teških, ko je god mogo ikako da mi pomogne, pomogo je. A da je odmagao, ne.

Za sada ne mislim da idem nazad da živim u Zenici, jer nemam posla. Da li bi me sada u mom poduzeću primili nazad, to nisam pitala. Jer, poslije mog odlaska palo je puno riječi, uvreda i tako, ali riječima. Ne bi se volila vratiti u taj krug. E, sada puno je u Zenicu došlo sa strane drugih Muslimana iz drugih gradova, normalno, oni su se uposlili na mjesta koja su bila slobodna, tako da je samo rotacija. Najveća briga su mi roditelji. Stariji su, ima bolesti, to me najviše brine. Volila bi da su zdravi, a ko to ne bi volio, bože moj. Sva sreća pa je moje zdravlje za sada dobro, da kucnem. Odem u Zenicu, po potrebi, čujemo se telefonom i ako nešto treba. Bila sam prošli vikend. Uđem i prođem pored svojih susjeda Muslimana koji znaju gdje sam, nikad ništa. Dobar dan, dobar dan. Isto prije.

Ne znam zašto je bio rat - ja samo znam da nije trebo biti. Ja krivim Srbe, jer je s njihove strane isplanirano. Ne bi o tome. Većinom, brigada je išla za Srbima. Srbi su prvi počeli. Za mene su sve ovo oni isplanirali i počeli.

Mi nismo osjetili te probleme prije rata. Stvarno. Ne može se reći. Ne znam šta je okrenulo ljude.

Po mom mišljenju, poslije svih ovih žrtava s jedne, s druge, s treće strane, sve bi trebalo drugačije da se završi. Da se podijele sve tri strane. Ko što se odvojila Republika Srpska da se i ove dvije strane podijele, to je moje mišljenje. Treba podijeliti među Hrvate i Muslimane. Pa izvolite, neka živi ako neko hoće na tom teritoriju neke druge nacije. Ko što je kod Srba. Već ovako, kako je sada, poslije ovoliko žrtava i svega ovoga između Hrvata i Muslimana, ja ne vidim zajednički život. Sad se evo pokazuje da se može jedni pored drugih. Jedni pored drugih - a zajedno ne.

Kad gledam u ovo unazad, ništa mi nije bilo lijepo. Najteža mi je bila glad u Zenici. To mi je bilo teško. Kad dijelite šnitru kruha na četvoro, a tu drugu ako ima, ostavljate za sutra. Kad ja dajem mami da ona pojede pola, a ona neće daje meni, ti si mlađa, treba ti više. To se ne zaboravlja. Tad, u to vrijeme, mama mi je izmršala trideset kila i 1994. godine u drugom mjesecu, otišla u bolnicu u Zenici. Od gladi, iscrpljenosti, i fizičke i psihičke.

Ne znam šta bi radila ako bi ponovo počeo rata sada. Najradije bi da se sa svim svojim bližim izvučem, da ne gledam, ne prisustvujem tom ratu. Imam rođake u

drugim državama zbog rata - Australija, Amerika, Njemačka, Holandija. Ima ih i u Australiji koji se ne misle uopće vraćati.

Prije moja nacionalnost nije bilo puno važna, a sad mi znači mnogo. Prije ja jesam bila Hrvat, izjašnjavala sam se kao katolik, slavila sam Božić, Uskrs, sve i to. Ništa to nije bilo ni čudo, ni strašno, ni nešto posebno što si to. A sad mi to znači puno. Ja sam Katolik po vjeroispovjesti, nacionalnost - Hrvat. Državljanstvo - Bosna i Hercegovina. Bosanka. Meni je važno da imam svoj identitet, da znam ko sam i šta sam, i sada je važnije nego prije. Neznam zašto.

Praktikujem svoju religiju isto ko i prije. Prije sam rijetko išla, idem i sada rijetko. I moji roditelji nisu u crkvi svake nedelje. Mislim da moj narod više sada ide u crkvu nego prije. Ne znam zašto. To je ipak pojedinačno, osobno.

I moje gledanje na druge religije je isto ko prije. Neka ih tamo. Ako je čovjek čovjek i ako ide ljudskim nekim putem, nije važno.

Ja bih uzela, ako bi mogla, staru Jugoslaviju. U staroj Jugoslaviji osobno ništa loše nisam doživila. Koliko znam ni moj otac, živio, radio, primo plaću, nije bio ugrožen, napadan zato što je taj sasvim normalno se živio i radilo. Nije se gledalo to. Imali svašta nešto. Sad su se razišli prijatelji, susjedi, sad su tamo roditelji sami, pate. Tata nije htio ostaviti kuću. To je moje, nisam kriv, neću, poginuću ovdje i tako. Sad je osto u toj kući, sad oni imaju osnovno, imaju oni što da jedu. I oni žive. Mnogi Hrvati su napustili Zenicu i malo ih se vraća. Nema više prijatelja, nema rođaka, otvori vrata, kuće pogorene, napuštene, to ih psihički potresa.

Ekonomska situacija u BiH je teška. Prolazite, putujete. Sve je srušeno, popaljeno, razrušeno. Puno tu para treba, i sredstava i svašta nešto.

A i politička situacija je teška. Čini mi se da se to samo vrti u krug. Glave se smjenjuju, a narod samo tako stoji.

Biće povratak izbjeglica, a sad kolko procentualno u koji grad, ne znam. Ali od mojih poznanika, susjeda i šta ja znam, rođaka, prijatelja, ne. Još više napuštaju i ovi što su još ostali. Neki nemaju poso, nekima je to sve dodijalo. Ovi stariji koji imaju djecu, negdje idu za svojom djecom. Tako i ovi što su tamo, planiraju po Hrvatskoj, neki su se već i smjestili, kupuju kuće. I mislim da će se sve to očistiti etnički bez rata za par godina.

Moja lična želja je da bude mirno, da se živi, da idemo naprijed, da gradimo, da izgrađujemo, da uljepšavamo. Zdravlje normalno je na prvom mjestu, da se bude zdravo. I za BiH da se sve ovo smiri, da se pokuša zaboravit, a to je vrlo teško.

Za čitaoce samo da im kažem: Da ne dožive ovo sve što su prošli neki. Ja još nisam tu ništa puno prošla, nije to ništa strašno bilo, šta su ljudi prošli neki. Da to ne dožive. Da to čitaju ko "Desilo se to tamo nekad na Balkanu".

<< Nazad